

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวน¹

ภาณิสสา ยอดเยี่ยม²

จากการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญา เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวน เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวน และเพื่อศึกษาถึงแนวทางการแก้ไขปัญหากฎหมายที่เหมาะสมเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวน จากการศึกษาดังกล่าวทำให้ทราบถึงสภาพสังคมในปัจจุบันนี้ มีคดีอาญาขึ้นสู่การพิจารณาของศาลเป็นจำนวนมาก โดยเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นผู้กระทำความผิดก็ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งในชั้นสอบสวนมีกฎหมายรองรับให้คดีอาญาสามารถยุติได้ในชั้นสอบสวนแค่เพียงในคดีความผิดบางประเภทเท่านั้น ซึ่งในคดีความผิดเล็กน้อย น้อย ๆ มีโทษจำคุกกระชั้น ในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนจะมีการช่วยเหลือไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาระหว่างคู่กรณีจนสามารถยุติคดีนั้นได้ในชั้นสอบสวน แต่อย่างไรก็ดีการไกล่เกลี่ยโดยนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวนนั้นยังไม่มีกฎหมายรองรับ ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนและเหมาะสม ในการให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญาโดยเฉพาะ ส่งผลให้ไม่สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ดำเนินการแก้ปัญหาอาชญากรรมในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร โดยสามารถแยกประเด็นปัญหาได้ดังนี้

ปัญหาประการแรก ปัญหาอำนาจพนักงานสอบสวนในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญา พบว่าปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวน ส่งผลให้ไม่สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ดำเนินการแก้ปัญหาอาชญากรรมในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพส่งผลให้มีปริมาณคดีขึ้นสู่ชั้นศาลเป็นจำนวนมาก เนื่องจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้มีการกำหนด

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวน โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์สุรินทร์ รัตนวราห์ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.กัลยา ตันศิริ และ รองศาสตราจารย์ประเสริฐ ตันศิริ

²นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ไว้เพียงกรณีคดีความผิดอันยอมความได้ที่สามารถจะยุติคดีได้ หากผู้เสียหายไม่ประสงค์จะให้มีการดำเนินคดีต่อไป ด้วยการถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความกัน โดยถูกต้องตามกฎหมาย หรือ คดีอาญาที่มีโทษปรับสถานเดียวและผู้กระทำผิดยินยอมเสียค่าปรับในอัตราอย่างสูงสำหรับความผิดนั้นแก่ พนักงานเจ้าหน้าที่ก่อนศาลพิจารณา ตามมาตรา 37(1) หรือในคดีความผิดที่เป็นลหุโทษหรือความผิดที่มี อัตราโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษ หรือคดีอื่นที่มีโทษปรับสถานเดียวอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือ คดีซึ่งเปรียบเทียบได้ตามกฎหมายอื่น ตามมาตรา 37(2)(3)(4) ในกรณีที่พนักงานสอบสวนเห็นว่าผู้ต้องหา ไม่ควรได้รับโทษถึงจำคุก ตามมาตรา 38

ส่วนคดีความผิดโดยประมาท คดีความผิดอาญาแผ่นดินที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี เป็นคดีที่มีโทษจำคุกระยะสั้น ถึงแม้ผู้กระทำผิดจะสำนึกผิด และผู้เสียหายไม่ประสงค์ให้มีการดำเนินคดี ต่อไป พนักงานสอบสวนก็ยังคงต้องดำเนินคดีไปตามขั้นตอนของกฎหมาย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพนักงานสอบสวนมีอำนาจยุติคดีได้ในคดีความผิดต่อส่วนตัว และคดีความผิด ลหุโทษเท่านั้นแม้ในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนที่มีเจตนาที่ดีในการช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ สังคม จะมีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการช่วยให้ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายได้มีโอกาส พุดคุยถึงสาเหตุที่กระทำความผิด ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายเกิดความเข้าใจ ผู้กระทำผิดสำนึกในการกระทำ มีการชดใช้ความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย ผู้เสียหายเกิดความพอใจและให้อภัยผู้กระทำผิด ช่วยสร้างความ สงบสุขให้กับสังคม แต่การไม่มีกฎหมายรองรับหรือบัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการใช้ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เอาไว้ ทำให้พนักงานสอบสวนต้องเสี่ยงต่อการกลายเป็นการปฏิบัติ หน้าที่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 ทำให้ไม่มีกฎหมายคุ้มครอง พนักงานสอบสวนที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยเจตนาที่ดีที่จะช่วยให้ยุติข้อพิพาทตามความประสงค์ของผู้เสียหาย และผู้กระทำผิด ซึ่งการที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจของพนักงานสอบสวนในการใช้กระบวนการ ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้โดยเฉพาะยังส่งผลกระทบต่อกรณีที่ถ้าทำการไกล่เกลี่ยโดยกระบวนการยุติธรรมเชิง สมานฉันท์ไม่สำเร็จ พนักงานสอบสวนอาจนำเอาข้อมูลที่ได้มาจากการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิง สมานฉันท์ มาประกอบการพิจารณาทำสำนวนการสอบสวน

ปัญหาประการที่สอง ปัญหาลักษณะของความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาที่จะสามารถนำ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บังคับได้ พบว่าปัจจุบันยังไม่มีกำหนดถึงลักษณะของ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาที่จะสามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บังคับกับ ความผิดนั้นได้ ดังนั้น แม้เป็นคดีการกระทำความผิดอาญาแผ่นดินบางฐานจะมีโทษทางอาญาเพียงเล็กน้อย คดีก็ต้องเข้าสู่การดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาความผิดตาม ประมวลกฎหมายอาญา ดังนี้

คติความผิดอันยอมความได้ เป็นความผิดที่มีความเป็นอาชญากรรมน้อย ความผิดเหล่านี้มักจะกระทบกระเทือนต่อสิทธิส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ไม่ได้เป็นความผิดที่มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยจะมีบทบัญญัติของกฎหมายระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นความผิดอันยอมความได้ ดังนั้น หากความผิดอาชญาฐานใดไม่มีบทบัญญัติระบุว่าเป็นความผิดอันยอมความได้ก็ต้องถือว่าเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน ซึ่งคติความผิดอันยอมความได้ ตามประมวลกฎหมายอาญาของไทย เช่น ความผิดฐานหมิ่นประมาท (มาตรา 326) ความผิดฐานฉ้อโกง (มาตรา 341) ความผิดฐานบุกรุก (มาตรา 362) เป็นต้น และนอกจากความผิดที่มีบทบัญญัติระบุว่าเป็นความผิดอันยอมความได้แล้ว ยังมีความผิดอาญาแผ่นดินที่แม้กฎหมายไม่ได้บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้ ซึ่งได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ มาตรา 334-335 ความผิดฐานฉ้อโกงทรัพย์ มาตรา 336 วรรค 1 ความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน มาตรา 343 ความผิดฐานรับของโจร มาตรา 357 ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ มาตรา 360-361 หากว่าการกระทำความผิดนั้น เป็นการกระทำความผิดที่ผู้บุกรุกกระทำต่อผู้สืบสันดาน ผู้สืบสันดานกระทำต่อบุพการี หรือพี่น้องน้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน กระทำต่อกัน ทั้งนี้ ตามมาตรา 71

เมื่อมีประชาชนมาร้องทุกข์หรือกล่าวโทษคดีอาญา พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ดำเนินการคดีไปตามขั้นตอนของกฎหมาย เริ่มตั้งแต่การสอบสวน จนกระทั่งจับกุมและทำสำนวนการสอบสวน เพื่อส่งให้พนักงานอัยการเพื่อส่งฟ้องศาลต่อไป หรือพนักงานสอบสวนอาจใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยให้คู่กรณีมาเจรจาตกลงกัน ซึ่งถ้าหากสามารถตกลงกันได้ กฎหมายก็เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายให้ถอนคำร้องทุกข์หรือยอมความกันได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย สิทธินาคติความผิดต่อส่วนตัวมาฟ้องเป็นอันระงับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39(2)

กรณีคดีที่มีโทษปรับสถานเดียวอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทตามมาตรา 38 แล้วพนักงานสอบสวนเห็นว่าผู้ต้องหาไม่ควรได้รับโทษถึงจำคุกให้มีอำนาจเปรียบเทียบได้ หากผู้เสียหายและผู้ต้องหายินยอมให้เปรียบเทียบปรับ โดยพนักงานสอบสวนกำหนดค่าปรับซึ่งผู้ต้องหาพึงชำระ เมื่อผู้ต้องหาชำระเงินค่าปรับตามจำนวนที่เจ้าหน้าที่กำหนด แต่ไม่เกิน 15 วัน ตามมาตรา 38 คดีนั้นเป็นอันเสร็จเด็ดขาด ตามมาตรา 39(3)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการดังกล่าวข้างต้น ไม่ได้มีจุดประสงค์ในการทำให้คู่กรณีเกิดความเข้าใจสาเหตุที่ผู้กระทำความผิดตัดสินใจกระทำความผิด และผลเสียหายที่ผู้เสียหายหรือเหยื่อได้รับจากการกระทำความผิด ไม่มีกระบวนการให้ผู้กระทำความผิดเกิดความสำนึกถึงสิ่งที่ได้กระทำความผิดไป เพราะผู้กระทำความผิดอาจจะยินยอมให้เปรียบเทียบ และยินยอมจะให้ค่าทดแทนตามที่เจ้าหน้าที่กะจำนวน หรือตามที่ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายตกลงกันเพียงเพื่อให้คดีนั้นเป็นอันระงับไป

ความผิดลหุโทษ มีลักษณะเป็นความผิดที่ไม่มีความร้ายแรง เน้นถึงการป้องกันและระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลไม่ให้ลุกลาม ไม่ให้เกิดการใช้สิทธิของตนที่ก่อความรำคาญแก่ผู้อื่น ซึ่งผู้กระทำความผิดใน

บางครั้งก็กระทำความผิดไปด้วยอารมณ์คึกคะนอง ไม่ได้ระมัดระวังตามสมควร ดังนั้น การที่นำผู้กระทำความผิดหลุโทษเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยการลงโทษจำคุก หรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ นั้น แม้เป็นการจำคุกกระยะสั้น แต่ผู้กระทำความผิดหลุโทษ ซึ่งเป็นคดีที่ไม่ได้มีลักษณะของการกระทำความผิดร้ายแรง อาจจะไปเรียนรู้ถึงการกระทำความผิดที่ร้ายแรงมากขึ้นได้ ส่วนโทษปรับก็อาจไม่ได้ช่วยให้ผู้กระทำความผิดเกิดความสำนึกในผลแห่งการกระทำของตน และผู้เสียหายไม่ได้รับการรับผิดชอบหรือเยียวยาจากผู้กระทำผิด

ความผิดโดยประมาท ไม่ใช่การกระทำความผิดที่เกิดจากเจตนาชั่วร้าย แต่เกิดจากการไม่ระมัดระวังตามสมควรแก่วิสัยและพฤติการณ์ในขณะนั้น การนำผู้กระทำความผิดโดยประมาทเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์น่าจะก่อให้เกิดผลดีต่อฝ่ายผู้กระทำผิดและฝ่ายผู้เสียหาย มากกว่าการใช้โทษจำคุกในกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ผู้ศึกษาเห็นว่า ควรนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บังคับกับความผิดที่กระทำโดยประมาทให้สามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ หากผู้กระทำผิดและผู้เสียหายยินยอม โดยไม่ต้องคำนึงถึงฐานความผิดและอัตราโทษ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้รับการแก้ไข อบรมเพื่อให้รับรู้และตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการกระทำโดยประมาทของตนที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหาย ชุมชน ทั้งผู้กระทำผิดมีโอกาสได้รับผิดชอบ เยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย และบุคคลในสังคมเกิดความเข้าใจ อันนำไปสู่การให้อภัยกันอย่างแท้จริง

ความผิดอาญาแผ่นดินที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี แม้จะเป็นความผิดที่มีโทษเล็กน้อย แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ไม่ได้มีบทบัญญัติใด ๆ ที่บัญญัติให้คดีอาญาแผ่นดินที่มีโทษเล็กน้อยและมีเอกชนเป็นผู้เสียหายหรือมีเอกชนเป็นผู้เสียหายร่วมสามารถขอความกันได้ ประกอบกับในความรู้สึกของบุคคลทั่วไปที่มักมีเห็นว่าความผิดดังกล่าวยังไม่ถือว่าเป็นความผิดที่ร้ายแรง ไม่ได้กระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมมากนัก โดยมีลักษณะที่มุ่งคุ้มครองบุคคลและทรัพย์สินของบุคคล ซึ่งความผิดเหล่านี้ เช่น ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน ได้แก่ การวางเพลิงเผาทรัพย์ที่มีราคาน้อยและไม่น่าจะเป็นอันตรายแก่บุคคลอื่น (มาตรา 223) การใช้ยานพาหนะรับจ้างขนส่งคนโดยสารมีลักษณะหรือการบรรทุก จนน่าจะเป็นอันตรายแก่บุคคลในยานพาหนะนั้น (มาตรา 233) การปลอมเอกสาร (มาตรา 264) การลักทรัพย์ (มาตรา 334) เป็นต้น

เมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น พนักงานสอบสวนต้องเริ่มทำการสอบสวนเพื่อค้นหาความจริง และพนักงานสอบสวนต้องรับทำการสอบสวนโดยไม่ชักช้า ตลอดจนแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคดี เพื่อทำสำนวนส่งให้พนักงานอัยการมีความเห็นสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม ในความผิดอาญาแผ่นดินที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี เป็นความผิดที่มีโทษจำคุกกระยะสั้น ซึ่งเมื่อผู้กระทำผิดถูกส่งตัวเข้าเรือนจำ ย่อมเกิดผลเสียมากกว่า มีผลในการแก้ไขให้พฤติกรรมผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นคนดีได้ เพราะผู้กระทำผิดที่มีโทษจำคุกกระยะสั้น อาจลอกเลียน และ

ซึมซับพฤติกรรมของผู้กระทำผิดคนอื่น ๆ ที่กระทำความผิดร้ายแรงมีความเป็นอาชญากรเต็มตัว ทั้งโทษจำคุกก็เป็นเสมือนการตีตราจากสังคมว่าผู้กระทำผิดเป็นคนไม่ดี ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองนั้นไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ไม่อาจประกอบอาชีพสุจริตได้จึงกลับมาลงมือกระทำความผิดซ้ำด้วยลักษณะการกระทำผิดที่มีความร้ายแรงขึ้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการใช้โทษจำคุกกระชั้นชิดแก่ผู้กระทำความผิดที่มีอัตราโทษไม่ร้ายแรงมีความเป็นอาชญากรน้อย ไม่เกิดผลในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเท่าที่ควร และการที่ใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักแก่ผู้กระทำความผิดที่มีอัตราโทษไม่ร้ายแรงยังเป็นการนำคดีขึ้นสู่ชั้นศาลเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้การดำเนินคดีเกิดความล่าช้า ทำให้ผู้เสียหายและผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดได้รับการเยียวยาที่ล่าช้า จึงควรที่จะให้มีการนำเอากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้เพื่อเบี่ยงเบนคดีบางประเภทนอกจากกระบวนการยุติธรรมที่กฎหมายกำหนด

ปัญหาประการที่สาม ปัญหาการกำหนด หลักเกณฑ์ ลักษณะ และรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่จะนำมาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวน การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในชั้นสอบสวนของประเทศไทยนั้นยังคงมีปัญหาอยู่ เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการนำมาใช้ และไม่มีกฎหมายกำหนดถึง หลักเกณฑ์ ลักษณะ และรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีเพียงการกำหนดหลักเกณฑ์ไว้อย่างกว้าง ๆ ใน “หลักการพื้นฐานว่าด้วยการดำเนินโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญา” (Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters) โดยคณะกรรมการว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติ (UN Commission on Crime Prevention and Criminal Justice) ซึ่งประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ โดยในหลักการพื้นฐานว่าด้วยการดำเนินโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญาได้มีการสนับสนุนให้ประเทศที่จะนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ไปใช้อาศัยหลักการพื้นฐานว่าด้วยการดำเนินโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญาในการพัฒนาและจัดการโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญาเพื่อที่จะนำไปปรับใช้กับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศที่มีลักษณะของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่แตกต่างกันได้อย่างเหมาะสมกับระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศนั้น ๆ

หลักเกณฑ์ที่เหมาะสมในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในชั้นสอบสวนของประเทศไทย ผู้ศึกษาเห็นว่า เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นและคดีได้เข้าสู่ชั้นพนักงานสอบสวนแล้ว ให้พนักงานสอบสวนพิจารณาว่าคดีดังกล่าวสามารถที่จะนำเข้าสู่ขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้หรือไม่ โดยพิจารณาจากลักษณะความผิดอาญา ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่า คดีอาญาที่สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้ ได้แก่ คดีความผิดอันยอมความได้ คดีความผิดลหุโทษ คดีความผิดโดย

ประมาท และคดีความผิดอาญาแผ่นดินที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี หากพนักงานสอบสวนพิจารณาแล้วเห็นว่า คดีดังกล่าวไม่สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้ก็ให้ดำเนินคดีไปตามขั้นตอนปกติ แต่หากพิจารณาแล้วเห็นว่าลักษณะความผิดนั้นสามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้ ให้พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิต่อผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย ว่าคดีนี้เป็นคดีที่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้ โดยอธิบายให้ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายให้เข้าใจถึงหลักเกณฑ์ ลักษณะ รูปแบบ ขั้นตอน รวมถึงผลจากการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ เพื่อที่จะสามารถตัดสินใจว่าจะยินยอมให้คดีนี้เข้าสู่ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่

กรณีผู้กระทำผิดและผู้เสียหายยินยอมให้มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการบันทึกความยินยอม พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอายุ ประวัติ การศึกษา อาชีพ และพฤติกรรมแห่งคดี หรือเหตุอื่นของผู้กระทำผิดส่งให้คณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ยพิจารณา ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ยผู้ศึกษาเห็นว่า ควรประกอบด้วย หัวหน้าพนักงานสอบสวน หรือหัวหน้าสถานีตำรวจ เป็นหัวหน้าคณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ยของสถานีตำรวจนั้น พนักงานสอบสวนที่ไม่ได้เป็นผู้รับผิดชอบสำนวนคดีเป็นผู้ประสานงานการไกล่เกลี่ย และผู้แทนชุมชน ซึ่งผู้แทนชุมชนอาจได้มาจากการอาสาสมัครของบุคคลผู้มีอายุไม่ต่ำกว่า 35 ปีบริบูรณ์ มีความเป็นกลาง มีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติดนเป็นผู้นำพร่องในศีลธรรมอันดี ไม่มีส่วนได้เสียในผลของคดี มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องมีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยคณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ยจะต้องเป็นผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรจริยธรรมผู้ไกล่เกลี่ยในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาแล้ว

เมื่อคณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ย ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับคดีจากพนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนแล้ว ให้จัดให้มีการพูดคุยกันระหว่างผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย ตัวแทนชุมชน (ถ้ามี) โดยนำรูปแบบการไกล่เกลี่ยผู้เสียหาย-ผู้กระทำผิด (Victim-Offender Mediation หรือ VOM) เข้ามาปรับใช้ในชั้นสอบสวนของประเทศไทย โดยรูปแบบการไกล่เกลี่ยผู้เสียหาย-ผู้กระทำผิดจะมีผู้ประสานงานรับฟังและช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดให้ผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดได้เผชิญหน้ากันเพื่อพบปะพูดคุยทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้ผู้เสียหายได้ระบายความรู้สึก ผลกระทบที่ได้รับจากการกระทำความผิด ส่วนผู้กระทำผิดนอกจากการยอมรับผิดแล้ว จะได้อธิบายถึงสาเหตุของการกระทำความผิด และแสดงความรับผิดชอบต่อความเสียหาย รู้สึกสำนึกผิด พร้อมทั้งจะแก้ไขพฤติกรรมของตน โดยที่การพูดคุยทำความเข้าใจนั้นอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลสมผลของทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อสนับสนุนให้มีการเยียวยาผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยการจัดเวลา สถานที่ที่เป็นกลาง มีความปลอดภัย เพื่อให้ทั้งผู้เสียหายผู้กระทำผิด ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันบนพื้นฐานของความสมัครใจ เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้เรียนรู้ผลกระทบของ

อาชญากรรมที่มีต่อผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ให้โอกาสผู้เสียหายและผู้กระทำผิดได้ร่วมกันหาข้อตกลง เพื่อแผนการเยียวยาจิตใจความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม

เมื่อผู้กระทำผิดและผู้เสียหายเกิดความเข้าใจกันแล้ว ให้มีการร่วมกันกำหนดถึงข้อตกลง ในการเยียวยาความเสียหายหรือกระบวนการในการลงโทษ เช่น การกำหนดให้ผู้กระทำผิดไปทำงานเพื่อสังคม โดยผู้ทำหน้าที่ประสานงานจะเป็นผู้พิจารณาข้อตกลงนั้นว่าขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่ ข้อตกลงนั้นเกินสมควรแก่เหตุหรือไม่ สามารถจะนำไปปฏิบัติได้จริงหรือไม่ เป็นต้น ต่อมาเมื่อผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย สามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้แล้วให้ผู้ประสานงานบันทึกข้อตกลงพร้อมให้ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายลงลายมือชื่อ และสรุปผลการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดี ส่งให้กับพนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวน เพื่อให้พนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนรอผลการดำเนินการด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่าผู้กระทำผิดจะสามารถทำตามข้อตกลงได้หรือไม่

กรณีผู้กระทำผิดสามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้สำเร็จ ให้พนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนยุติการสอบสวน ให้คดีนั้นระงับไปด้วยการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำเร็จ ซึ่งเป็นการเบี่ยงเบนผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก แต่หากผู้กระทำผิดปฏิบัติตามข้อตกลงไม่สำเร็จ หรือฝ่าฝืนข้อตกลง ให้พนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักต่อไป

จากการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญา ในชั้นสอบสวนผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ปัญหาอำนาจพนักงานสอบสวนในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญา

ควรจะมีบทบัญญัติกฎหมายขึ้นมารองรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในชั้นสอบสวน เพื่อให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ อันจะส่งผลให้สามารถลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ชั้นศาล ช่วยให้ผู้กระทำผิดในคดีที่ไม่ร้ายแรง ไม่มีความเป็นอาชญากรโดยนิสัย ไม่ต้องรับโทษจำคุกระยะสั้น ไม่ต้องมีมลทินจากการถูกตีตราโดยโทษจำคุก ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาที่เหมาะสม โดยควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมายให้คดีสามารถระงับไปได้ด้วยการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีอาญาในชั้นสอบสวน

2. ปัญหาลักษณะของความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาที่จะสามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บังคับ

ควรจะมีการกำหนดลักษณะของความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาที่จะสามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บังคับได้ ได้แก่ ความผิดดังต่อไปนี้

- 1) ความผิดอันยอมความได้
- 2) ความผิดลหุโทษ
- 3) ความผิดโดยประมาท
- 4) ความผิดอาญาแผ่นดินที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี

3. ปัญหาการกำหนด หลักเกณฑ์ ลักษณะ และรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่จะนำมาใช้กับคดีอาญา

ควรจะมีการกำหนดถึงหลักเกณฑ์ ลักษณะ และรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่จะนำมาใช้กับคดีอาญา โดยหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในชั้นสอบสวนของประเทศไทย ได้แก่

1) พนักงานสอบสวนพิจารณาว่าคดีดังกล่าวสามารถที่จะนำเข้าสู่ขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้หรือไม่ โดยพิจารณาจากลักษณะความผิดอาญา หากพนักงานสอบสวนพิจารณาแล้วเห็นว่า คดีดังกล่าวไม่สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้ก็ให้ดำเนินคดีไปตามขั้นตอนปกติ

ลักษณะของความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาที่จะสามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บังคับได้ ได้แก่ คดีความผิดความผิดอันยอมความได้ คดีความผิดลหุโทษ คดีความผิดโดยประมาท และคดีความผิดอาญาแผ่นดินที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี

2) ให้พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิต่อผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย ว่าคดีนี้เป็นคดีที่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้

3) ให้พนักงานสอบสวนอธิบายให้ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายได้ เข้าใจถึงหลักเกณฑ์ ลักษณะ รูปแบบ ขั้นตอน รวมถึงผลจากการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

4) เมื่อผู้กระทำผิดและผู้เสียหายยินยอมให้มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีนั้น ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการบันทึกความยินยอม พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอายุ ประวัติการศึกษา อาชีพและพฤติการณ์แห่งคดี หรือเหตุอื่นของผู้กระทำผิดส่งให้คณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ยพิจารณา

5) เมื่อคณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ย ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับคดีจากพนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนแล้ว ให้จัดให้มีการพูดคุยกันระหว่างผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย ตัวแทนชุมชน (ถ้ามี) โดยการจัดเวลา สถานที่ที่เป็นกลาง มีความปลอดภัย และมีผู้ประสานงานการไกล่เกลี่ยเป็นผู้อำนวยความสะดวก และร่วมรับฟังการพูดคุยนั้น

6) เมื่อผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย สามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้แล้ว ให้ผู้ประสานงานการไกล่เกลี่ย บันทึกข้อตกลงพร้อมให้ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายลงลายมือชื่อ และสรุปผลการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดี ส่งให้กับพนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวน เพื่อให้พนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนรอผลการดำเนินการด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่าผู้กระทำผิดจะสามารถทำตามข้อตกลงได้หรือไม่

7) กรณีผู้กระทำผิดสามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้สำเร็จ ให้พนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนยุติการสอบสวนและให้คดีนั้นระงับไปด้วยการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำเร็จ แต่หากผู้กระทำผิดปฏิบัติตามข้อตกลงไม่สำเร็จ หรือฝ่าฝืนข้อตกลง ให้พนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักต่อไป

เมื่อเข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นแล้วผู้กระทำผิดจะต้องเข้าเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

1) ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายยินยอม ให้มีการนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2) ผู้กระทำผิดไม่เป็นผู้เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก และได้กระทำความผิดขึ้นอีกในระหว่างยังรับโทษจำคุก หรือภายในเวลา 5 ปี นับแต่วันพ้นโทษ

มีการจัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ยประกอบด้วย

1) หัวหน้าพนักงานสอบสวน หรือหัวหน้าสถานีตำรวจ เป็นหัวหน้าคณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ยของสถานีตำรวจนั้น

2) พนักงานสอบสวนที่ไม่ได้เป็นผู้รับผิดชอบสำนวนคดี เป็นผู้ประสานงานการไกล่เกลี่ย

3) ผู้แทนชุมชน โดยมีคุณสมบัติ เป็นผู้มิอายุไม่ต่ำกว่า 35 ปีบริบูรณ์ มีความเป็นกลาง มีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติดนเป็นผู้อุปถัมภ์ในศีลธรรมอันดี ไม่มีส่วนได้เสียในผลของคดี มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ทั้งนี้ คณะกรรมการอำนวยการไกล่เกลี่ยจะต้องเป็นผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรจริยธรรมผู้ไกล่เกลี่ยในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาแล้ว ซึ่งให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นผู้จัดให้มีอบรมหลักสูตรนี้อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

เอกสารอ้างอิง

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.

_____ . กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย.

พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2545.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. ระบบยุติธรรมและยุติธรรมทางเลือก: แนวการวิเคราะห์เชิงสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่

1. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิ.พรีนซ์ (1991) จำกัด, 2556.

พรชัย ขันดี. ทฤษฎีอาชญาวิทยา: หลักการ งานวิจัย และนโยบายประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุเนตรฟิล์ม, 2553.

อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. ทฤษฎีอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556.

อุทัย อาทิวา. ทฤษฎีอาชญาวิทยากับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ห้าง

หุ้นส่วนจำกัด วิ.เจ.พรีนติ้ง, 2558.